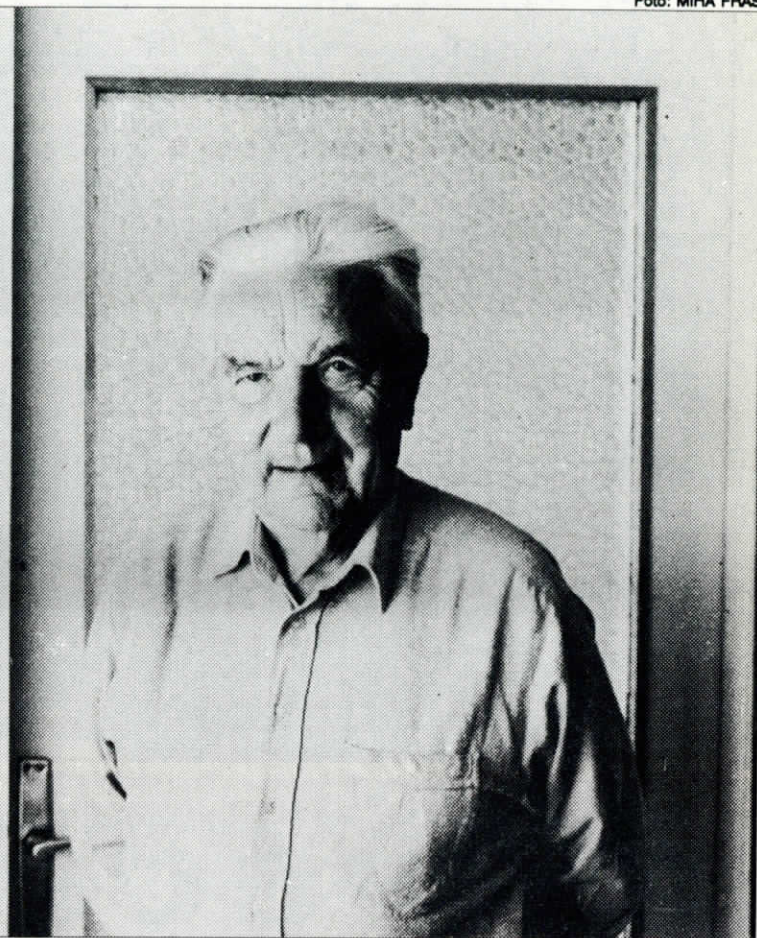
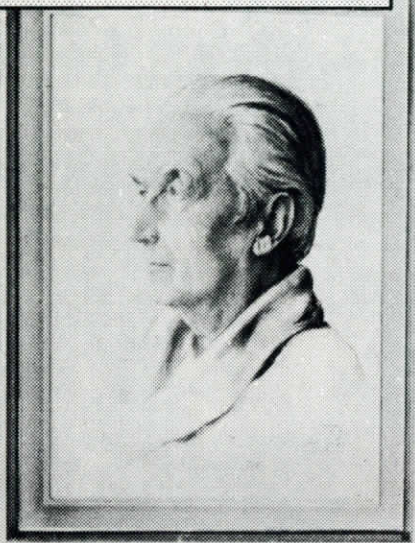

VLADO AMBROŽIČ-NOVLJAN

»Počutim se kot leta 1941«

ali z narodnimi izdajalci ni sprave

Vlado Ambrožič-Novljan je star partizan, ki se je po vojni začel ukvarjati s proučevanjem zgodovine; trenutno je upokojenec in predsednik izvršnega odbora Društva piscev o NOB. Z njim smo se pogovarjali predvsem zato, ker je eden redkih, ki so se odločili, da ne bodo šli v korak s časom: še vedno je namreč prepričan, da tisti, ki so sprejeli orožje od okupatorja, ne morejo biti žrtve komunističnega terorja, ampak so lahko samo narodni izdajalci. V času, ki je obseden z narodno spravo, je tako stališče heretično; in za novinarje ni lepšega objekta, kot je pošten heretik.

● **Začniva takorekoč na začetku tistega, kar se je v nedeljo končalo z mašo v Kočevskem Rogu. Ste star partizan: kaj ste mislili, ko ste odhajali v hosto, da greste delat revolucijo ali branit domovino?**

Branit domovino, saj za revolucijo ni bilo temeljnih pogojev. Naš glavni sovražnik je bil Nmec ali Italijan, torej tujec, ne pa pripadnik bogatejšega razreda, v hosto sem se šel boriti proti tuji vojski, ki je v Slovenijo prišla s točno določenim načrtom, namreč iztrebiti slovenski narod. Po marksistično rečeno, na začetku vojne je bila ločnica med prijateljem in sovražnikom nacionalna in nikakor ne razredna. Skratka, v partizane sem šel izključno zato, da

bi se boril proti okupatorju in s tem rešil slovenski narod.

● **Toda zakaj potem tega v Sloveniji niso počeli vsi? Zakaj so nekateri Slovenci sodelovali z okupatorjem?**

Pazite, korenine tega spora so nedvomno v predvojnem času; če mi dovolite, da se spet malce izražam kot marksist, tedaj glavne razlike med ljudmi v Sloveniji niso bile zgolj razredne in socialne, ampak predvsem politične. Slovenske buržoazije je bilo malo, tako da smo bili Slovenci v glavnem vsi reveži: tudi kasneje med vojno, ko smo se partizani začeli spopadati z domobranci, so tako na naši kot na njihovi strani veliko večino sestavljali pripadniki istega sloja, namreč reveži. Toda družba je pač ustvarjena tako, da v njej morajo obstajati takšne ali drugačne razlike, in če te niso ekonomske, so pač politične; zabrišete jih lahko samo s silo oziroma se zabrišejo same tedaj, ko je družba v veliki nevarnosti.

● **Pravite, da se razlike v družbi zabrišejo tedaj, ko je ta v nevarnosti: in okupacija nedvomno je trenutek, ko se družba znajde v nevarnosti in še kako potrebuje enotnost. Ali se Vam ne zdi čudno, da so se Slovenci**

obnašali drugače in se prav v takih okoliščinah popolnoma razklali?

Vidite, če bi osvobodilni boj začele in v njem imele iniciativo meščanske stranke, bi bilo najbrž vse drugače, komunisti bi se jim v tem primeru morali priključiti in ne bi bilo možno, da bi skozi NOB udeležili tudi svoj politični projekt.

● **Mislite, da bi v tem primeru komunisti postali kolaboracionisti?**

A ne, to pa ne, bili so - vsaj takrat - iz drugega testa.

● **Po tem, kako pripovedujete, se mi vseeno zdi, da je pri vsem skupaj šlo vsaj toliko za socialno revolucijo kot za narodnoosvobodilni boj.**

Pazite, borili smo se s tedaj najučinkovitejšo armado na svetu in za velika vprašanja, kako bo svet izgledal po koncu vojne, kratkomalo nismo imeli časa; smo pa idejo socialne spremembe ves čas nosili v srcu. Verjeli smo, da bo po zmagi Jugoslavija izgledala drugače, da bo življenje boljše, sicer vse skupaj ne bi imelo smisla.

● **Toda verjetno bi bilo smešno trditi, da v vojni ni šlo tudi za to, kdo bo imel politično oblast po vojni?**

Da, seveda, tisti, ki so bili na oblasti pred vojno, so pač zelo dobro vedeli, da bodo po vojni pogoreli, če se med vojno ne bodo posta-

vili na stran zmagovalcev; in tudi nam, ki smo bili pred vojno nekakšna opozicija, je bilo jasno, da bomo po vojni prišli na oblast samo, če bomo zmagali. Hkrati je bila, kot že rečeno, večina ljudi v stari Jugoslaviji revnih: ti so si želeli minimalne socialne varnosti in so globoko verjeli, da jim bo to socialno varnost dal socializem, ne pa tisto, kar je bilo v stari Jugoslaviji. Skratka, ljudje so bili z življenjem pod prejšnjim režimom nezadovoljni in so si želeli radikalnih družbenih sprememb; prav to nezadovoljstvo je tudi dalo polet osvobodilnemu gibanju. Zato je bila socialistična komponenta v narodnoosvobodilnem boju izraz hotenj množic, ne pa nekaj, kar bi na svojih bajonetih s sabo prinesli komunisti in potem to vsiljevali ljudem. To nas tudi loči od drugih vzhodnoevropskih držav, imeli smo avtentičen socializem, njim so ga prinesli okupatorji.

Skratka, med vojno je šlo tudi za to, da se je zelo majhen del prebivalstva ustrašil za svoje privilegije, velik del ljudi pa je verjel, da bo prav zaradi socializma lahko zaživel po človeško. Seveda pa moram posebej opozoriti, da nismo hoteli sektašiti, v partizane smo povabili vse, ne glede na njihovo ideologijo, čeprav smo vnaprej vedeli, da se vsi ne bodo odzvali.

● **Danes je vse pogosteje slišati tezo, da so partizani domobrance takorekoč porinili v kolaboracijo.**

Lepo Vas prosim! 3. maja 1941, ko še nikjer ni bilo nobenega partizana, je italijanski kralj izdal zakon o Ljubljanski pokrajini, s čimer je ta del Slovenije priključil italijanskemu imperiju. Tedanji ban Natlačen in še nekateri pripadniki slovenskega gornjega sloja so nemudoma tekli v Rim zahvaljevat se Mussoliniju, da nas je vzel v svoje naročje. Natlačenov govor je bil ena sama navadna izdajalska nesramnost, tako da so se nad njim zgražali celo v londonski vladi; zagnusil se je torej tudi tistim, ki so pripadali istemu gornjemu sloju in so zato imeli enake politične interese kot Natlačen. Skratka, takrat ko se je Natlačen v Rimu zahvaljeval Italijanom, da so nas okupirali in izničili slovensko državnost, takrat še nikjer ni bilo nobenega partizana, Osvobodilna fronta pa je obstajala šele šest dni. Kolaboracija je zato kratkoma starejša od partizanov: in svoj vrhunec je nedvomno doživela s prisego domobrancev Hitlerju 20. aprila 1944, s katero niso prisegli samo tega, da se bodo borili proti slovenskemu komunizmu, ampak so prisegli tudi na Hitlerjevo Evropo, s čimer so zanikali temeljne interese slovenskega naroda. Tega nikakor ni mogoče opravičiti.

● **Torej ne mislite, da so tudi domobranci med leti 1941 in 1945 umirali za domovino?**

Ne, kaj takega lahko pravi samo nekdo, ki pri vsem skupaj ni bil zraven. Veste, med okupacijo ni hujšega kot domačin, ki sodeluje s sovražnikom: okupator je pač tujec, ki se v tuji deželi ne znajde najbolje, domačin pa pozna razmere, ljudi in navade ter zato veliko lažje razkrije tiste, ki se grejo partizansčino. Skratka, nam so več škode kot Italijani ali Nemci povzročili domači izdajalci. Še več: z izenačevanjem obeh strani izničujemo enega največjih dosežkov našega naroda, namreč zmožnost, da smo se uprli sovražniku in se obnašali kot samozavestni ljudje. Včasih se sprašujem, kako bo-

mo vstopili v Evropo, če ne bomo znali spoštovati samih sebe.

● **Če Vas torej prav razumem, niste ravno navdušen privrženec narodne sprave.**

Seveda ne, s tako spravo nočem imeti nič, včasih imam skorajda občutek, da skušajo z njo izdajstvu podeliti legitimnost. S tem seveda nočem reči, da partizani nismo delali napak ali celo opravičevati pokola domobrancev v Kočevskem Rogu: popolnoma je tudi jasno, da se je nekaterim partizanskim komandantom od oblasti, ki so jo dobili v roke, v glavi zavrtelo in so potem delali neumnosti in svinjarije. Vendar pa trdim, da te napake nikakor niso bile bistvo partizanstva: bistvo partizanstva je bil boj proti okupatorju. Žal pač nismo imeli pisarn, sodišč in drugih ustreznih služb, ki bi skrbele za pravnost našega boja.

● **Da, ampak do pokola domobrancev je prišlo po vojni; in tudi domobranci si nedvomno zaslužijo, da jih pokopljejo kot ljudi.**

Pazite, domobrance na Rogu je pobila partizanska policija. Navadni partizani in celo večina komunistov med njimi s tem nimajo nič. Zato s tem umazanim dejanjem ne smemo oblatiti vsega osvobodilnega gibanja. Po drugi strani

me strašno moti tudi to, da se ves čas ustvarja vtis, kot da s spravo poražena stran nam odpušča pokol na Rogu, hkrati pa nihče nič več ne omenja naših ljudi, ki so umrli v domobranski mučilnici na Sv. Urhu in še številnih drugih nedolžnih žrtev in domoljubov, ki so jih pobili beli. Če bi zares hoteli spravo, bi morali hkrati narediti mašo tudi zanje.

● **Se pravi, da vas v nedeljo ni bilo v Rogu.**

Ne. Veste, kakšno je besedilo prisega domobrancev Hitlerju; že ves čas imam po malem občutek, da so z nedeljsko mašo na Rogu blagoslovljali pravilnost odločitve za to prisego. To je v nasprotju z zdravo pametjo in bo imelo za Slovence zelo težke posledice.

● **Zakaj?**

Zato ker s tem Slovence demoraliziramo: naenkrat so vse tiste velike stvari, naša sposobnost, da smo se vendar enkrat postavili na svoje noge, izničene; kot da bi bilo narobe, da smo se borili proti okupatorju.

● **Pa bi šli leta 1941 še enkrat po tej poti, če bi vedeli, kako bo vse skupaj izgledalo leta 1990?**

Seveda, nedvomno. Vi ne bi?

Miha Kovač

ANTISPRAVA

Koga kljub vsemu še vedno sovražite

310 telefonskih naročnikov je imelo srečo, da so lahko izbirali med Ivanom Matijom Mačkom znanim pratizanskim prvakom, škofom Gregorijem Rožmanom, generalom branilcev domov Leonom Rupnikom in partizanskim pesnikom Mitjo Ribičičem. Vprašanje se je glasilo s kom se ne bi spravili?

